

Kirja-arvio

Timo Harjuniemi

Suomalaista talouskeskustelua kolmella vuosikymmenellä

Reunanen, Esa & Väliverronen, Jari (2020). *Tupo ja media. Talous- ja työmarkkinapoliittisen julkisuuden toimintahorisontit kolmella vuosikymmenellä*. Tampere: Tampere University Press, 207 s.

Globaali talouspolitiikka on maannut eriskummallisessa asennossa runsaan kymmenen vuoden takaisen finanssikriisin ja sitä seuranneen eurokriisin jälkeen. Syvä talouskriisi ja sitä seurannut matalan talouskasvun ja olemattoman inflaation aikakausi ovat koetelleet talouspolitiikan doktriineja ja totunnaisuuksia.

Ensinnäkin keskuspankkien rooli maailmantalouden vakauttajina on kasvanut. Keskuspankkiirit eivät enää ole tiukan sääntökehikon sisällä operoivia talouden teknokraatteja ja hienosäätäjiä, vaan alati keskeisempiä poliittisia toimijoita, joiden kontolla on suihkuttaa kriisistä toiseen kulkevaan globaalitalouteen aina entistä purskausta vuolaampia rahavirtoja (ks. Tooze 2020). Euroopassa yhteisvaluutta euron rakenteelliset ongelmat ovat kasvattaneet Euroopan keskuspankin (EKP) roolia: yhteisen talouspolitiikan puuttuessa leijonanosa talouspoliittisesta vastuusta ja kriisinhallinnasta kasautuu keskuspankin harteille. EU:n ja euroalueen säännöissä EKP:ltä on haluttu kieltää eurovaltioiden suora rahoittaminen, mutta käytännössä yhteisvaluutta-alueen pystyssä pysyminen on ollut valtioiden viimesijaiseksi rahoittajaksi ryhtyneen EKP:n ansiota.

Demokraattisesti ja poliittisesti tilanne on ongelmallinen: jatkuvassa kriisimoodissa toimiva keskuspankki on käytännössä pakotettu mandaattinsa rajojen koetteluun ja eurooppalaisen talousintegraation syventämiseen. Poliitikot ovat kuitenkin haluttomia avaamaan demokraattista keskustelua euroalueen suunnasta ja taloussääntöjen muuttamisesta, mikä on omiaan lisäämään keskuspankin paineita entisestään. Ikävä noidankehä on valmis.

Toisaalta valtiot ovat entistä velkaisempia. Kriisistä toiseen kulkeminen on painanut budjetit syvästi pakkaselle, mutta samalla valtionlainojen korot ovat pysyneet matalina ja rahoitusmarkkinoilla huudetaan pikemminkin elvytyksen kuin talouskurin perään. Aktiivinen keskuspankkipolitiikka koetteleekin tuttua teesiä, jonka mukaan globaaleilla rahoitusmarkkinoilla olisi kyky kurinalaistaa kansallisvaltioita kireään finanssipolitiikkaan ja luottoluokittajia miellyttäviin työmarkkinoiden rakenteellisiin uudistuksiin (ks. Ho-lappa 2020).

Talouspolitiikan journalismissa korostui finanssi- ja eurokriisin aikaan ajatus budjet-tikurin hyveellisyydestä (Knowles ym. 2017; Basu 2018), mutta voisi olettaa, että maail-mantalouden uudet sommitelmat näkyvät myös entistä monipuolisempina julkisena keskusteluna. Koronakriisin taloudellisten vaikutusten lieventämiseksi käyttöön otetut talouspolitiikan välineet saattavat kiihdyttää finanssikriisin liikkeelle panemia voimia. Näemmehän, että jos poliittista tahtoa piisaa, valtioilla on talouspoliittista liikkumatilaa, jota voisi käyttää esimerkiksi vihreiden teknologiainvestointien jouduttamiseksi ilmas-tonmuutoksen vastaisessa kamppailussa.

Vielä on ennen aikaista arvioida, minkälaisiin uomiin talouspoliittinen koronakeskus-telu lopullisesti asettuu. Jonkinlaista osviittaa tosin antavat vaikutusvaltaisten talousvai-kuttajien ja -keskustelijoiden raportit Suomen korona-ajan talouspoliittisesta strategi-asta: jokseenkin ennalta arvattavasti selvitykset kartoittavat tietä, joka vie akuutin krii-sinhoito- ja elvytysvaiheen jälkeen kohti veronkorotuksia ja julkisen talouden menoleik-kauksia (esim. Vihriälä ym. 2020).

Oivallisia eväitä talouspoliittisen keskustelun seuraamiseen saa Esa Reunasan ja Jari Väli-verrosen tiiviistä teoksesta *Tupo ja media. Talous- ja työmarkkinapoliittisen julkisuu-den toimintahorisontit kolmella vuosikymmenellä*. Teos ottaa ensisijaisen empiirisen analyysinsa kohteeksi kolmen työmarkkinapoliittisen esityksen ympärillä käydyn journa-listisen keskustelun, mutta kasvaa samalla välittömän fokuksensa ulkopuolelle suoma-laisen talouspoliittisen keskustelun lähihistorialliseksi ruumiinavaukseksi.

Työssä tarkastellaan, millä tavoin *Helsingin Sanomissa* on keskusteltu työmarkkina-poliittisista kokonaisratkaisuksista kolmella eri vuosikymmenellä. Ensin analysoidaan Suo-men ensimmäistä, vuonna 1968 syntynyttä tulopoliittista sopimusta. Sitten siirrytään vuoteen 1991, avaamaan lama-Suomen työmarkkinapoliittista keskustelua ja sitä, min-kälaista debattia herätti pääministeri Esko Ahon pyrkimys saada aikaan yhteiskuntasopimukseksi nimetty työmarkkinaratkaisu. Kirjan kolmas tarkasteluperiodi tuo lukijan jo finanssi- ja eurokriisin tunnelmiin, kun tarkastelun kohteena ovat Juha Sipilän porvari-hallituksen yhteiskuntasopimuspyrkimykset.

Suomalaisen yhteiskunnan tarkastelu työmarkkinapolitiikkaa ja tupoja koskevan journalismin ja julkisen keskustelun kautta tuntuu hedelmälliseltä ja perustellulta. Työ-markkinapoliittisen keskustelun historiallinen analyysi avaa näkökulmia paitsi politiikan journalismin historialliseen muutokseen myös siihen, miten julkisen toiminnan käytän-nöt ja poliittisten vaateiden oikeuttamisen tavat elävät siirryttäessä 1960-luvulta vahvan korporatismiin Suomesta laman ja finanssikriisin koettelemaan kilpailukyky-Suomeen.

Tupo ja media alkaa tiiviillä tupo-historian kartoituksella. Tupoilla tarkoitetaan laa-joja yhteiskuntapoliittisia ratkaisuja, joissa työnantaja- ja työntekijäliitot sopivat yhdessä hallituksen kanssa palkkaratkaisuista sekä usein esimerkiksi talous- ja sosiaalipoliittisista toimista. Tupojen intellektuaalisena taustana on toisen maailmansodan jälkeinen usko taloudelliseen suunnitteluun ja sopimiseen. Sopimalla palkkaratkaisuista keskitetysti on haluttu koordinoita palkanmuodostusta ja turvata vientiteollisuuden kilpailukyky kan-sainvälisillä markkinoilla. Samalla on pyritty kansalaisten ostovoiman ja elintason asteit-taiseen parantamiseen. Sopimisen kulttuuri sekä liittojen ja poliitikkojen vahva sitoutta-minen konsensushenkiseen päätöksentekoon ovat lisäksi toimineet yhteiskunnallisia jännitteitä ja luokkakonflikteja viilentävänä tulehduskipulääkkeenä.

Markkinoiden vapautuessa ja esimerkiksi rahoitusmarkkinoiden kansallisen säänte-lyn purkautuessa laajojen työmarkkinapoliittisten ratkaisujen ja etujärjestöjen legitimi-

teetti on kuitenkin ollut koetuksella. Moni pitää laajoja tulopoliittisia ratkaisuja menneen maailman jäänteinä, jotka eivät enää sovi kiivaan globalisaation ja eri puolille maailmaan levittäytyneiden, liki reaaliaikaisten tuotantoketjujen ja työmarkkinoiden aikaan. Korporaatioiden vallan sijasta tarvitaan paikallista, mielellään yritys kohtaista sopimista palkoista ja työehdoista. Taloudelliseen kritiikkiin yhdistyy demokraattinen kritiikki, kun tupo-kriitikot katsovat, että työmarkkinoita ja taloutta koskevissa ratkaisuissa pitäisi mennä kansanvaltaisen parlamentin, ei omia etujaan vahtivien työmarkkinajärjestöjen ehdoon.

Teoreettisesti ja metodologisesti *Tupo ja media* on kiinnostava sommitelma. Ytimessä on poliittisen viestinnän tutkimuksen kesto-suosikiksi vakiintunut medioitumisen (esim. Strömbäck & Esser 2014) käsite, jolla tarkastellaan median ja journalismin toimintalogiikan yhä kokonaisvaltaisempaa tunkeutumista muiden yhteiskunnallisten instituutioiden, kuten politiikan, toimintaa ohjaavaksi toimintaperiaatteeksi.

Medioitumisen käsite tarjoaa kirjoittajille oivan väylän tarkastella sitä, miten mediateknologiset tai journalismin ammatti-identiteettiin liittyvät murrokset vaikuttavat työmarkkinapolitiikan vaikuttajien, kuten poliitikkojen tai järjestöjohtajien, tapaan olla mediajulkisuudessa ja käyttää sitä. Kirjoittajat kuitenkin toteavat perustellusti, että medioitumisen käsite ja erilaisten toimintalogiikoiden tarkastelu eivät riitä, kun halutaan selvittää työmarkkinapoliittisessa julkisuudessa tapahtuneita muutoksia.

Niinpä tulkintaa ja analyysia jäsentävää teoreettista tukea haetaan vielä Ernesto Laclau ja Chantal Mouffin (esim. 2001) diskurssiteoriasta. Sitä soveltaen kartoitetaan keskeisiä solmukohtia ja vastakkainasetteluja, joiden varaan työmarkkinapolitiikan julkisuuden diskursiivisen järjestys kulloisellakin vuosikymmenellä rakentuu. Näin kirjoittajat pystyvät siirtymään median ja politiikan amatillisten toimintalogiikoiden yhteen kieltoutumisen tarkastelusta kriittisemmälle tasolle tutkimaan, minkälaisen yleisesti hyväksytyjen tosiasioiden ja itsestään selvien järjelyiden puitteisiin työmarkkinapolitiikan ja sen vaikuttajien on asetettava. Reunanen ja Väliverronen ammentavat lisäksi Jürgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoriasta jäsennessään työmarkkinapolitiikan toimijoiden julkisen argumentaation perusteita ja niissä tapahtuneita historiallisia muutoksia.

Analyysin tulokset ovat kiinnostavia – joskaan eivät aina kovin yllättäviä. 1960-luvun tupokeskusteluista kirjoittajat paikantavat vallitsevan kasvupoliittisen diskurssin, jonka taakse työmarkkinapoliittinen keskustelu järjestäytyy melko yksituumaisesti. Laaja työmarkkinapoliittinen kokonaisratkaisu oli keino edistää kansantalouden kasvua ja Suomen kokonaisyhyvinvointia. Täydellisen särötöntä keskustelu ei tietenkään ollut, vaan ideologista keskustelua esimerkiksi markkinatalousmallin ja sosialismin välillä esiintyy vielä jonkin verran – toisin kuin myöhemmillä vuosikymmenillä.

1990-luvulle tultaessa tupo-konsensus saa haastajan kilpailudiskurssista, jossa vaaditaan julkisen talouden menoleikkauksia ja yritysten työvoimakustannusten karsimista kilpailukyvyyn nimissä. Työmarkkinaratkaisua haetaan yhä ensisijaisesti etujärjestölähtöisesti, mutta toisaalta esimerkiksi poliitikkojen puheissa kuplii kritiikki hitaaksi ja jähmeäksi miellettyä sopimusjärjestelmää kohtaan. Luotto sopimusjärjestelmää kohtaan on koetteilla, kun kilpailudiskurssissa vaaditaan nopeasti vaikuttavia toimenpiteitä. Samaan aikaan esimerkiksi suhtautuminen devalvaatioon jakaa mielipiteitä niin työnantaja- kuin työntekijäpuolellakin.

Vuoteen 2015 tultaessa vallitseva diskursiivinen järjestys ei ole juuri muuttunut: kilpailukykyvaje on ammottava ja sitä edistävät toimet välttämättömiä. Kun Suomella ei

enää eurovaltiona ole mahdollisuutta valuutan devalvointiin, on konsensus sisäisen devalvaation eli työvoimakustannusten leikkaamisen tarpeellisuudesta jopa entistä vahvempi. Kilpailukykyhuolen rinnalla tosin elää kritiikki esimerkiksi mekaanista työajan pidentystä vastaan. Tällöin korostetaan sitä, että Suomi elää korkean jalostusasteen osamisesta eikä voi kilpailla pienemmillä palkoilla tai pidemmällä työajalla.

Analyysi vahvistaa suomalaisen yhteiskunnan hyvin dokumentoidun siirtymän toisen maailmansodan jälkeisestä hyvinvointiyhteiskunnasta 90-luvun laman kautta kilpailukyky-yhteiskunnaksi (esim. Heiskala & Luhtakallio 2006), jossa niin kansallisvaltion kuin kansalaistenkin toimintaa arvotetaan kilpailukyvyn käsitteen kautta. *Tupo ja media* -teoksen pitkä loikka 60-luvun lopulta suoraan 90-luvun laman keskelle ylittää potentiaalisesti kiinnostavat 70- ja 80-luvut. Esimerkiksi ajatuspaja Elinkeinoelämän valtuuskunta (Eva) perustettiin jo vuonna 1974 tekemään vaikuttamistyötä nousussa olevan vasemmistoaatteen pehmentämiseksi ja markkinatalouden puolustamiseksi (Wuokko 2016). *Tupo ja media* -kirjassa väliin jääneiden vuosikymmenten työmarkkinapoliittisten keskusteluiden kampaaminen voisi tuoda suomalaiseen kilpailuvaltiokeskusteluun kiinnostavia lisäkierteitä: minkälaisista diskursiivisista suunnanmuutoksista 90-luvun suunnanmuutos haki voimansa?

Työstä kumpuaa muitakin kiinnostavia havaintoja, muun muassa se, että työmarkkinapolitiikka avautuu kirjoittajien tulkinnan mukaan julkiselle kiistelylle vasta 90-luvulle tultaessa. Konsensushenkisellä 60-luvulla media ei vielä ole merkittävä poliittisten vaatimusten legitimoinnin kenttä esimerkiksi keskusjärjestövaikuttajille, jotka esiintyvät julkisuudessa yllättävän harvoin. Työmarkkinajulkisuuden avautumista edistää journalismin ammatti-identiteetin murros: journalistin rooli laajenee raportoinnista työmarkkinapolitiikan kuvioiden omaäänisempään analyysiin ja tulkintaan. Havainto tukee niitä analyyseja, joissa on korostettu journalismin itsenäistymistä ja kriittisen etäisyyden ottoa politiikan valtaapitävistä ja yhteiskunnallisista auktoriteeteista (Kantola 2011).

Tupo ja media on oivallinen lisä suomalaisen talousjournalismin tutkimukseen. Se tuo erilaisia, helposti jopa vastakkaisilta tuntuvia tutkimusperinteitä ja ajattelijoita taiten yhteen - onhan esimerkiksi Mouffe Habermasin demokrateoreettisoinnin kärkkäimpiä kriitikkoja (ks. Mouffe 2005). Empiirinen analyysi etenee juohevasti ja kevyesti: diskurssianalyysi ei hukuttaudu puuduttavaan pikkutarkkuuteen vaan liikkuu talousjournalismin diskurssiteoreettiselle tutkimusperinteelle ominaisesti (esim. Phelan 2014) poliittisten järkeilyjen tasolla ja liittää diskurssit niitä ympäröivään materiaaliseen todellisuuteen. Väitteiden numeerisempi todistelu puolustaa sekin paikkaansa hyvin esimerkiksi työmarkkinajulkisuuden toimijoiden näkyvyyttä arvioitaessa. Kenttänsä tuntevien tutkijoiden työ avaa uusia näkökulmia suomalaiseen työmarkkina- ja talousjournalismiin ja toimii samalla erinomaisena peruskatsauksena muun muassa politiikan journalismin toimintalogiikoiden historiallisiin murroksiin.

Kirjallisuus

- Basu, Laura (2018). *Media amnesia: Rewriting the economic crisis*. Lontoo: Pluto Press.
- Holappa, Lauri R. A. (2020). *The Bond-Market-Power-Fallacy*. Helsinki: Unigrafia.
- Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006). *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.
- Kantola, Anu (2011). *Hetken hallitsijat: Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.

- Knowles, Sophie; Phillips, Gail & Lidberg, Johan (2017). Reporting the global financial crisis: A longitudinal tri-nation study of mainstream financial journalism. *Journalism Studies* 18:3, 322–340. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2015.1058182>
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (2001). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. Lontoo: Verso.
- Mouffe, Chantal (2005). *The Return of the Political*. Lontoo: Verso.
- Phelan, Sean (2014). *Neoliberalism, Media and the Political*. New York: Palgrave Macmillan.
- Strömbäck, Jesper & Esser, Frank (2014). Mediatization of politics: Towards a theoretical framework. Teoksessa: Esser, Frank & Strömbäck, Jesper (toim.). *Mediatization of Politics: Understanding the Transformation of Western Democracies*. New York: Palgrave Macmillan, 3–28.
- Tooze, Adam (2020). The Death of the Central Bank Myth. *Foreign Policy* 13.5.2020. Saatavilla: <https://foreignpolicy.com/2020/05/13/european-central-bank-myth-monetary-policy-german-court-ruling/> (luettu 2.6.2020).
- Vihriälä, Vesa; Holmström, Bengt; Korkman, Sixten & Uusitalo, Roope (2020). *Talouspolitiikan strategia koronakriisissä*. Helsinki: Valtioneuvosto. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162224/VN_2020_13.pdf (luettu 2.6.2020).
- Wuokko, Maiju (2016). *Markkinatalouden etujoukot: Elinkeinoelämän valtuuskunta, Teollisuuden keskusliitto ja liike-elämän poliittinen toiminta 1970–1980-lukujen Suomessa*. Helsinki: Unigrafia. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/166447/MARKKINA.pdf> (luettu 2.6.2020).